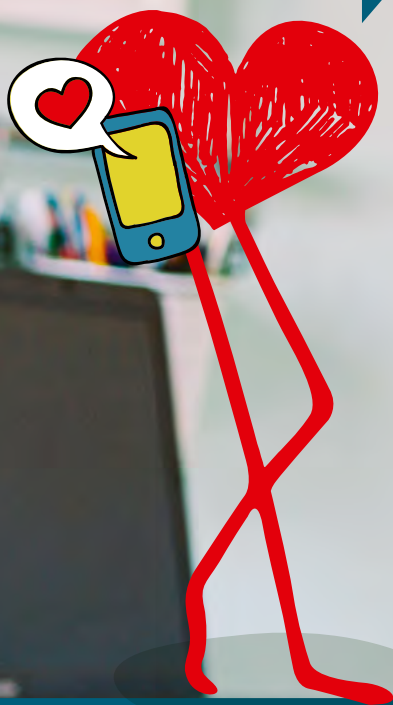

Lang Leve de Liefde

Over sexting,
grooming en
veiligheid online

HANDLEIDING

L.O.V.E.
 NLINE
TOOLKIT

Inhoud

	Pagina
1 Toolkit L.O.V.E. Online	4
2 Achtergrondinformatie sexting en grooming	5
3 #Socialmedia: wat is er allemaal?	7
4 Interessante websites	8
5 Stappenplan Sexting	9
6 Ouderfolder	9
7 Docentenhandleiding lesmodule L.O.V.E. Online	12
• Algemene informatie	
• Uitwerking van de twee lessen	
- Les 1 A en B: #Online: wat doe jij?	
- Les 2 A en B: #Online: hou het veilig	

Wat is dit?

Deze toolkit gaat over leuke en vervelende online ervaringen rondom liefde en seks: L.O.V.E. Online. De toolkit is voor scholen die aandacht willen besteden aan sexting, grooming en online contact. De toolkit ondersteunt uw school bij het geven van lessen, het vormen van beleid, het handelen bij incidenten en het informeren van ouders.

Inhoud toolkit

De toolkit L.O.V.E. Online bestaat uit de volgende onderdelen:

- 1 Deze handleiding
- 2 Stappenplan Sexting
- 3 Ouderfolder Sexting en grooming
- 4 Lesmodule L.O.V.E. Online

Doelen van de toolkit

- a. Het verbeteren van de signalering van online incidenten rondom liefde, seks en relaties.
- b. Het stimuleren van de ontwikkeling van schoolbeleid over online veiligheid.
- c. Het voorkomen en verminderen van problemen door jongeren te ondersteunen bij het veilig aangaan en onderhouden van online contacten.
- d. Het ondersteunen van ouders bij de begeleiding van hun kind bij het aangaan en veilig onderhouden van online contacten.

Uitgangspunt

Uitgangspunt van deze toolkit is dat sommige jongeren seksueel getinte beelden sturen en dat veel jongeren wel eens een seksueel getint beeld hebben ontvangen. Het versturen van seksueel getinte berichten en beelden is experimenteelgedrag dat past bij een gezonde seksuele ontwikkeling van jongeren. Maar hoe begeleid je jongeren zodat ze verantwoord met deze beelden omgaan? Daar is deze toolkit voor gemaakt. Door aandacht te besteden aan sexting, grooming en online contact zijn jongeren zich beter bewust van wat ze doen en kunnen ze beter keuzes maken.

Waarom deze toolkit?

Social media biedt veel mogelijkheden voor jongeren om te experimenteren en de wereld te ontdekken. We weten

dat online contacten positief kunnen bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van jongeren (Valkenburg, 2014). Tegelijkertijd is het bekend dat er risico's aan zitten. Deze toolkit helpt scholen om beide kanten te belichten.

Het belangrijkste risico is dat beelden verkeerd worden gebruikt. Via internet zijn contacten snel gelegd. Foto's en filmpjes worden volop gedeeld, vaak zonder te weten waar het beeld vandaan komt. Jongeren experimenteren online met liefde, relaties en seks. Ze maken nieuwe vrienden, flirten en daten via apps. Sommige jongeren sturen naaktfoto's van zichzelf naar anderen. Het is allemaal onderdeel van hun seksuele ontwikkeling, maar het is niet zonder risico's. Als beelden verkeerd gebruikt worden, kunnen jongeren veel schade oplopen.

Deze toolkit is gemaakt zodat u jongeren kunt ondersteunen bij gezond online gedrag en vervelende ervaringen worden voorkomen. De toolkit is voor scholen omdat de school op dit punt een belangrijke rol heeft. Bij een incident kan de sociale veiligheid van leerlingen in het gedrang komen. De toolkit helpt u als school om snel en goed te handelen en te voorkomen dat incidenten escaleren.

Lang Leve de Liefde en de toolkit L.O.V.E. Online

Het (basis) lespakket Lang Leve de Liefde behandelt liefde, relaties, veilig vrijen en anticonceptie. In de lessen is kort aandacht voor online contact en sexting. Deze toolkit gaat expliciet over sexting, grooming en online contact en is daarmee een goede aanvulling op het basispakket.

- Het bevat tips, informatie en tools om te vertalen naar het sociale veiligheidsplan van uw school. Sinds de invoering van de Wet veiligheid op school zijn scholen verplicht om hierover actief beleid te voeren.
- Alle onderdelen van de toolkit sluiten aan bij de vier Gezonde School-pijlers: educatie, omgeving, signalering en beleid.
- De toolkit draagt ook bij aan het behalen van het themacertificaat 'Relaties en seksualiteit.'

Thema's

Deze toolkit L.O.V.E. Online behandelt de thema's online contact, sexting en grooming.

Wat is wat?

Online seks: het versturen van seksueel getinte berichten of foto's/filmpjes en het laten zien of aanraken van lichaamsdelen tijdens een videochat.

Sexting: het versturen van sexy berichten of beelden.

Shame sexting: het doorsturen van een sexy bericht of beeld van een ander.

Sextortion: chantage met een naaktbeeld.

Grooming: het online verleiden van minderjarigen door volwassenen met als doel om seks met ze te hebben.

Feiten en cijfers

Social media: wat gebruiken jongeren?

De meeste jongeren brengen één tot drie uur per dag door op social media. Meisjes doen dit meer dan jongens. Het meest wordt gebruikt: WhatsApp. Daarna: YouTube, Facebook, Snapchat en Instagram (De Graaf, Van den Borne, Nikkelen, Twisk en Meijer, 2017). Zie pagina 7 voor een korte uitleg over elk van deze apps.

Online flirten

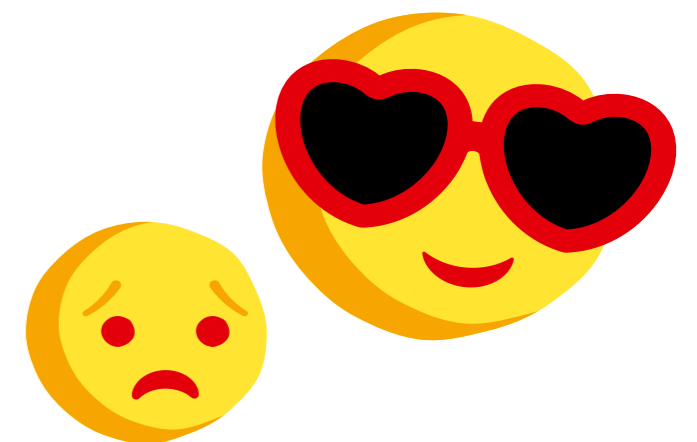
De meeste jongens en meisjes vinden het makkelijker om via de chat of WhatsApp te laten merken dat ze iemand leuk vinden dan via persoonlijk contact. Jongeren tussen de 12 en 14 jaar geven dit het vaakst aan: 47% vindt dit makkelijker (De Graaf, Van den Borne, Nikkelen, Twisk en Meijer, 2017).

Sexting

Van de Nederlandse jongeren van 12 tot 25 jaar heeft 1 op de 8 jongeren in het afgelopen half jaar wel eens een naaktfoto of een seksfilmpje van zichzelf verstuurd. Hoe ouder, hoe meer ervaring ze hebben met sexting. Antilliaanse jongeren doen het vaakst aan sexting. Het ontvangen van beelden gebeurt vaker dan het versturen: ongeveer een kwart van de jongens en een vijfde van de meisjes heeft het afgelopen jaar een naaktbeeld ontvangen. Zo heeft 29 procent van de jongens en 19 procent van de meisjes in de afgelopen zes maanden een naaktfoto of seksfilmpje van een bekende gezien. Meisjes worden het vaakst gevraagd om een naaktfoto of -filmpje van zichzelf te sturen, ongeveer een op de vijf is hier in het afgelopen half jaar naar gevraagd (De Graaf, Van den Borne, Nikkelen, Twisk en Meijer, 2017).

Grooming

Het aantal meldingen van online seksueel misbruik is de afgelopen jaren gestegen. Tussen 2010 en 2016 zijn er bijna 2000 meldingen gedaan. Meisjes doen vaker melding dan jongens. Voor de leeftijd 8-13 jaar ging 36% van de meldingen over het online lastig gevallen zijn voor seks. Bij de leeftijd 14-15 jaar was het aantal meldingen hierover lager, 13%. Voor deze leeftijdsgroep gingen de meeste meldingen over de verspreiding van eigen naaktfoto/video (29%) (www.HelpWanted.nl).

Verschil jongens en meisjes

Jongens hebben meer ervaring met sexting dan meisjes. Ze sturen, ontvangen en verspreiden vaker een naaktfoto of -filmpje.

Meisjes geven vaker dan jongens aan een vervelende ervaring te hebben met sexting. Ze vinden het vaker vervelend om een naaktfoto of naaktfilmpje van een ander te krijgen en om iemands geslachtsdelen te zien tijdens de videochat. De helft van de meisjes die is gevraagd om een naaktfoto of -filmpje van zichzelf te sturen, vond dit vervelend.

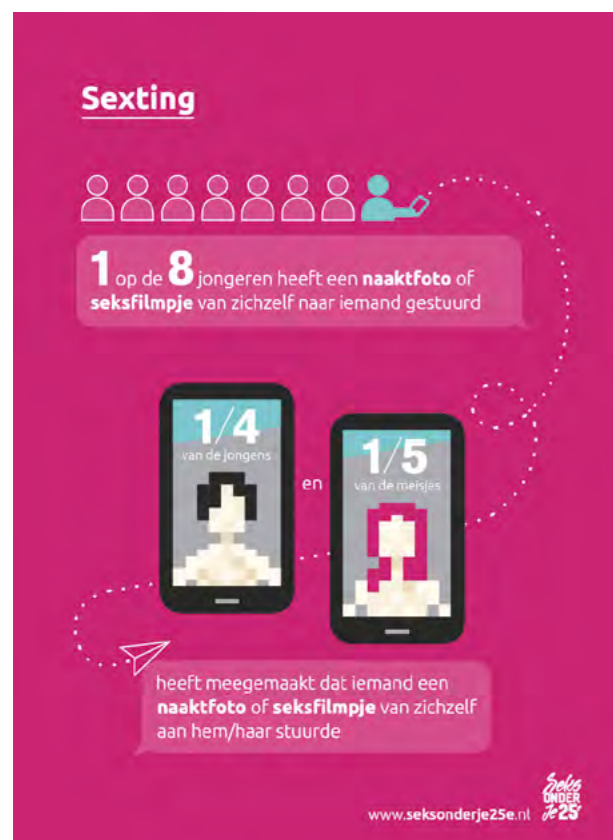
Waarom is dit belangrijk?

Niet elke jongere verstuurt een naaktfoto of -filmpje. Maar veel jongeren worden wel geconfronteerd met het ontvangen van een seksueel getint beeld of ze worden gevraagd om dit van zichzelf te sturen. Zo heeft één op de vier jongens en één op de vijf meisjes wel eens een naaktfoto of seksfilmpje ontvangen. Eén op de acht jongeren heeft wel eens een naaktfoto of filmpje van zichzelf verstuurd (zie infographic). Sexting kan leuk zijn en in de meeste gevallen wordt dit ook zo ervaren. Het wordt pas vervelend als het naaktbeeld wordt doorgestuurd: De helft van de jongens en driekwart van de meisjes die dit meemaakten, vond dit vervelend.

In de voorlichting over sexting is het daarom belangrijk om jongeren te laten nadenken over hun eigen grenzen, ze bewust te maken van mogelijke gevolgen van het versturen van beelden en om ze weerbaar te maken tegen ongewenste online seks.

Meer lezen

- Graaf, H. de, Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. Delft: Eburon.
- Valkenburg, P. (2014). Schermgaande jeugd: Over jeugd en media. Prometheus / Bert Bakker.
- www.HelpWanted.nl (Factsheet).

#Socialmedia: wat is er allemaal?

Het gebruik van onderstaande media kan snel veranderen. Houd er rekening mee dat deze social media van anno 2020 zijn.

WhatsApp

WhatsApp is een app waarmee je snel en gratis kunt communiceren van de ene smartphone naar de andere. Je kunt tekstberichten sturen, maar ook geluidsopnames, foto's, video's, url's en zelfs je locatie via Google Maps. WhatsApp heeft ook de mogelijkheid om groepen aan te maken zodat je naar meerdere mensen tegelijk kunt communiceren. Ook kun je gratis bellen en videobellen.

- Eigen gebruikersnaam kiezen
- Iedereen kan een persoon toevoegen als je over diens mobiel nummer beschikt.

Facebook

Facebook is een online platform waar gebruikers een persoonlijk profiel aanmaken en een sociaal netwerk vormen met andere gebruikers. Er kunnen teksten, foto's, filmpjes en plaatjes worden gedeeld. Facebook wordt door jongeren inmiddels minder gebruikt.

- Eigen gebruikersnaam kiezen
- Mogelijkheid profiel afschermen
- Mogelijkheid berichten afschermen
- Mogelijkheid om nieuwe contacten te accepteren of te weigeren

Messenger

Messenger is een programma waarmee je kunt chatten, net als WhatsApp. Het is gekoppeld aan je Facebook-account.

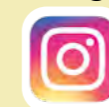
YouTube

YouTube is een platform waarop je filmpjes kunt zetten (uploaden) en filmpjes kunt bekijken. Het bekijken van filmpjes op YouTube is voor iedereen mogelijk. Je hebt een account nodig om filmpjes te kunnen uploaden, te kunnen reageren op filmpjes en om je te abonneren op een kanaal.

- Eigen gebruikersnaam kiezen

Instagram

Instagram is vergelijkbaar met Facebook, maar met de nadruk op het delen van beelden. Je kunt het zien als een online expositie van jouw foto's waar anderen naar kunnen kijken en waar ze op kunnen reageren. De app is populair omdat je foto's eenvoudig mooier kunt maken.

- Eigen gebruikersnaam kiezen
- Mogelijkheid profiel afschermen
- Mogelijkheid om nieuwe contacten te accepteren of te weigeren

Instagram Live

Via 'Instagram Live' kun je vrienden live mee laten kijken naar wat jij op dat moment aan het doen bent. Je kunt ervoor kiezen om de live video op te slaan en deze later weer terug te kijken.

Snapchat

Snapchat is een app waarmee je foto's en video's maakt en als bericht verstuurt. De beelden zijn tijdelijk zichtbaar: na één tot tien seconden verdwijnen de beelden weer. Alleen als de ontvanger een schermafbeelding maakt, blijft het beeld bewaard. Snapchat biedt ook de mogelijkheid om beelden 24 uur openbaar te publiceren. De beelden die via snapchat verstuurd

worden, zijn vooral selfies waar je maskers, illustraties en tekst aan toevoegt. Snapchat biedt ook de mogelijkheid om filmpjes van maximaal tien seconden te bekijken van allerlei plekken op de wereld.

- Eigen gebruikersnaam kiezen
- Mogelijkheid om nieuwe contacten te accepteren of te weigeren

Skype

Met Skype kun je (zowel gratis als betaald) via je telefoon, computer of televisie chatten, bellen of videobellen. Dat gaat via internet. Je kunt ook met meerdere mensen groepsvideobellen. Je hebt er een Skype-account voor nodig.

- Eigen gebruikersnaam kiezen
- Mogelijkheid om nieuwe contacten te accepteren of te weigeren

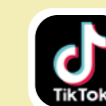
Facetime

Facetime is vergelijkbaar met Skype. Het is een toepassing van Apple waarmee je video-gesprekken voert via de iPhone en iPad.

- Iedereen met een Iphone of Ipad kan een persoon videobellen als je diens mobiele nummer hebt.

TikTok

TikTok is een app waarmee je heel makkelijk korte (muziek) video's kan maken, bewerken en delen. Je kunt ook video's van anderen bekijken, 'liken' en er reacties bij plaatsen. Daar heb je een account voor nodig.

- Bij het aanmaken van een account is de standaard instelling dat de video's openbaar te zien zijn. Dat kan je wijzigen in de instellingen.

Interessante websites

Websites voor docenten

Mediawijsheid

Kennisnet.nl
Mediaopvoeding.nl
Mediawijzer.nl

Aangifte en meldingen

Meldknop.nl
Helpwanted.nl
Vraagthedepolitie.nl
Internetsporen.nl

Pesten

Pestweb.nl

Loverboys

Bewareofloverboys.nl
Stoploverboys.nu

Websites voor jongeren

Seks, liefde en relaties

Sense.info

Online hulpverlening

Sense Infolijn
Kindertelefoon.nl
HoeZoMediawijs.nl

Wat als er online iets vervelends is gebeurd?

Meldknop.nl
Helpwanted.nl
Vraagthedepolitie.nl

Website voor ouders

Mediawijsheid.nl
Ouders.nl
Opvoeden.nl
Mediaopvoeding.nl

Hulpverlening

Slachtofferhulp.nl

Stappenplan sexting

Wat is het?

Het Stappenplan Sexting helpt scholen om op te treden als er seksueel getinte beelden van een leerling rondgaan.

- Checklist bij incidenten om snel alle acties op een rijtje te krijgen.
- Inspiratie voor het maken van een schoolveiligheidsplan en schoolbeleid om in de toekomst goed voorbereid te zijn.

Waarom een stappenplan over sexting?

Het stappenplan helpt om als school snel in actie te komen. Dit is belangrijk omdat de sociale veiligheid van de leerling in het gedrang is. Hij of zij staat letterlijk en figuurlijk te kijk voor iedereen op school. Vaak wordt er hard geoordeeld over de persoon die op de seksueel getinte beelden te zien is. Hij of zij wordt nagekeken en uitgescholden. Dat voelt heel onveilig.

De uitdaging voor school is om eventuele emotionele schade voor het slachtoffer te beperken en de sociale veiligheid op school te herstellen.

Wat staat erin?

- Het Stappenplan Sexting bevat acties, informatie, tips en hulpmiddelen.
- Een checklist voor het bepalen van de omvang en impact van de situatie.
  - Tips voor het gesprek met het slachtoffer.
  - Tips voor het gesprek met ouders.
  - Tips en een overzicht van tools voor het gesprek in de klas.
  - Richtlijnen voor het communicatiestatement van de school.
  - Voorbeeldbrief voor ouders om hier thuis over te praten.

Waar kan ik het vinden?

Zie voorbeeld van de stappenplan op pagina 10. Op www.stappenplansexting.nl is het stappenplan te downloaden.

Ouderfolder

Ouderfolder Sexting en grooming

In de ouderfolder Sexting en grooming staat informatie voor ouders opgenomen: een uitleg van de begrippen, feiten en cijfers, tips om met hun kind over deze thema's te praten en verwijzingen naar handige websites.

U kunt de ouderfolder bestellen of gratis downloaden via: www.langlevedeliefde.nl/bestellen

Tip voor ouders

Bekijk de film 'Praten met je kind over social media en sexting'. Hierin vertellen ouders over het social media gebruik van hun kinderen en geven ze tips om hierover het gesprek aan te gaan. Je vindt de ouderfilm op: Langlevedeliefde.nl > Aanvullende modules > Toolkit L.O.V.E. Online.

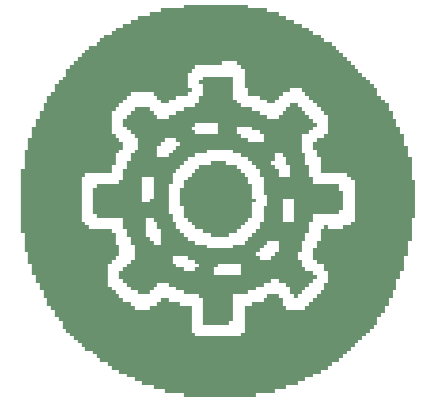

HELP!

ER CIRCULEERT EEN NAAKTFOTO/ SEKSFILMPJE OP MIJN SCHOOL!

WAT TE DOEN Beperk emotionele schade voor betrokkene(n) en herstel de rust en sociale veiligheid op school zo snel mogelijk.

1 ANALYSEER

- **Aandacht voor het slachtoffer**

Veroordeel niet, maar steun en luister: wat heeft hij/zij nodig?

- **Bepaal omvang en impact**

Soms is een naaktfoto of seksfilmpje niet vrijwillig tot stand gekomen

- **Check bestaande protocollen**

- **Betrek zorgcoördinator en/of vertrouwenspersoon**

- **Betrek politie voor advies**

- **Zet acties op een rijtje**

Wie
Wat
Wanneer
Waar
Hoe

Handel snel, maar wel doordacht

Benader de betrokkenen cultuursensitief: wat ligt gevoelig?

2 REAGEER

- **Voer gesprek met ouders van slachtoffer**

Wees goed voorbereid op emoties van ouders (schaamte, boosheid, verdriet, onmacht)

- **Adviseer/organiseer hulp voor ouders slachtoffer**

Inventariseer vooraf welke hulp voor ouders beschikbaar is

- **Aandacht voor de dader**

- **Contacteer school dader**

Informeert en nodig uit tot samenwerken. Indien van toepassing

- **Voer gesprek met ouders van dader**

- **Adviseer/organiseer hulp voor ouders van dader**

- **Besluit tot melding of aangifte**

In overleg met de politie

- **Actie om online beeldmateriaal offline te halen**

www.meldknop.nl

- **Las een rustperiode in voor het slachtoffer**

- **Denk na over alternatieve interventies**

3 FACILITEER

- **Stel communicatiestatement op**

Wat speelt er?
Wat vindt u?
Wat doet u?
Waarom?
Contactpersoon?

- **Geef docenten handvatten**

Bijvoorbeeld: krachtige boodschap, gesprekstechnieken, gedragsinterventies, lesmateriaal

Ook docenten kunnen een oordeel hebben: geef ruimte om erover te praten

Denk na over een passende boodschap naar leerlingen: problematiseren of normaliseren?

4 ACTIVEER

- **Verzoek dringend tot verwijderen foto/filmpje**

- **Aan de slag in de klas van het slachtoffer**

- Creëer inzicht en reflectie
- Maak afspraken over hoe slachtoffer te steunen
- Benoem drie buddy's: vraag slachtoffer wie hij/zij als hulpbron in de klas zou willen inschakelen

- **Informeert ouders van klasgenoten van het slachtoffer**

Vraag ouders thuis óók het gesprek te voeren en bied hen hiervoor handvatten

Hulp bij online incidenten en sociale veiligheid, kant-en-klare mentorlessen, ouderavonden en scholing voor professionals:
www.bureaujeugdmedia.nl
020 - 6626559

5 COMMUNICEER

- **Handel conform het communicatiestatement**

- **Overweeg interventies en gesprek in overige klassen**

Aandacht in andere klassen is afhankelijk van de mate van verspreiding en onrust

- **Informeert ouders uit overige klassen**

Indien van toepassing

- **Wees voorbereid op media-aandacht (sociale media, kranten, radio, tv)**

- Wie doet wat?
- Communicatiestatement online indien nodig
- Hoe om te gaan met journalisten?

- **Stem communicatie af met school van de dader**

Indien van toepassing

Weet wat er speelt: monitor actief sociale media op berichten rondom school

Verwijs bij onjuiste berichten op sociale media naar het online communicatiestatement

6 EVALUEER

- **Evalueert met slachtoffer, ouders en docenten**

Denk ook na over preventiemaatregelen

- **Vraag terugkoppeling aan de school van dader**

Indien van toepassing

- **Evalueert het proces in het ZAT-overleg met alle professionele betrokkenen**

Wat ging goed?
Wat kon beter?

- **Plan momenten in voor nazorg aan alle betrokkenen**

Hoe gaat het nu?
Hebben ze nog wat nodig?

- **Verwerkt evaluatie in protocol/handelsplan**

Output is input voor het protocol en preventiemaatregelen!

BELANGRIJK!

Aanpak van de groep door krachtig signaal af te geven:

**ZONDER VERSPREIDERS
GEEN SHAME SEXTING!**

Zet negatieve groepsdruk om in positieve groepsdynamiek

Docentenhandleiding

Lang Leve de Liefde

Deze lesmodule hoort bij de lessenserie Lang Leve de Liefde. Lang Leve de Liefde is een lesprogramma over liefde, relaties en seksualiteit voor het voortgezet onderwijs en het mbo. Het basispakket bestaat uit zes lessen en is bedoeld voor de onderbouwklassen van het voortgezet onderwijs. Daarnaast zijn er aanvullende lesmodules, zoals L.O.V.E. Online. Gebruik deze module voor of na Lang Leve de Liefde Onderbouw.

Doelgroep

De lesmodule L.O.V.E. Online is bedoeld voor leerlingen van 12 tot 15 jaar in leerjaar 1, 2 of 3 van het praktijkonderwijs en het vmbo.

Waar gaat de lesmodule over?

De lesmodule laat leerlingen de leuke en minder leuke kanten zien van online contact, flirten, sexting en andere vormen van online seks. De module maakt jongeren bewust van de risico's van het verspreiden van beelden en persoonlijke informatie. Er is aandacht voor groepsgedrag en de dynamiek van pesten. De boodschap is: stuur seksueel getinte beelden van een ander niet door.

Twee lessen

De lesmodule L.O.V.E. Online bestaat uit twee lessen waarin gewerkt wordt aan de kennis, houding en vaardigheden van de leerlingen. De lessen worden ondersteund door een leerlingenmagazine en twee films. De lesmodule is zo ingedeeld dat deze in twee of in vier lessen gegeven kan worden.

Thema's

- Wat doe je op social media?
- Flirten: online en offline
- Sexting
- Veilig online contact
- Online profielen: wat zet je erop?
- Grooming en sextortion
- Hulp vragen en bieden

Aansluiting bij de seksuele ontwikkeling

De online wereld is een belangrijke plek voor de seksuele ontwikkeling van jongeren. Via de mobiel of computer raken ze verliefd, beginnen ze een relatie, praten ze over seks en worden ze blootgesteld aan seksueel getinte teksten of beelden. Voor veel jongeren is de online omgeving een veilige omgeving om te oefenen met het opbouwen van een relatie. En om te experimenteren met liefde en relaties waarbij ze zoeken naar hun eigen grenzen.

Aansluiting bij kerndoelen

De module L.O.V.E. Online sluit als onderdeel van seksuele en relationele vorming aan bij kerndoel 43 voor het voortgezet onderwijs:

Kerndoel 43: 'Leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen met aandacht voor seksualiteit en seksuele diversiteit'.

Veiligheid in de klas

Maak voor de les duidelijke afspraken met de klas.

Afspraken:

- Behandel elkaar met respect: laat elkaar uitpraten, luister naar elkaar, gebruik geen scheldwoorden of straattaal.
- Lachen is oké, iemand uitlachen niet.
- Je hebt allemaal recht op je eigen mening.
- Je bepaalt zelf of je persoonlijke informatie wil delen, dit hoeft niet. Geef je eigen grenzen aan.
- Persoonlijke ervaringen en opvattingen worden niet verder verteld.

Let op dat deze regels worden nageleefd. Nodig de klas uit om elkaar hierop aan te spreken. Op lesgevenindeliefde.nl staat het werkblad '10 gouden regels'.

Tip: deel dit werkblad uit aan de leerlingen.

Ondersteuning voor docenten

www.lesgevenindeliefde.nl

Bij deze lesmodule is digitale ondersteuning beschikbaar. Op www.lesgevenindeliefde.nl staan video's, ervaringsverhalen en tips van collega-docenten.

Onderdelen lesmodule L.O.V.E. Online

1 Leerlingenmagazine

Het leerlingenmagazine bevat opdrachten die jongeren aan het denken zetten over sexting en online veiligheid. Jongeren leren zo bewust na te denken over vragen als: wat is wel en niet leuk aan sexy berichten en foto's sturen? Met wie doe ik dat? Zijn er verschillen tussen jongens en meisjes? Wat zet ik wel en niet op mijn online profiel? Wat doe ik als ik een naaktfoto van een klas- of schoolgenoot ontvang? Het magazine bevat tevens ervaringsverhalen en een stoplichtspel.

2 Twee films

In de twee films bij L.O.V.E. Online vertellen jongeren wat zij doen op het gebied van liefde en social media. Hebben ze geflirt of gedatet via social media? Hebben ze wel eens een sexy bericht gestuurd? Of een sexy foto? Wat vinden ze ervan dat sommige jongeren dit doen? En wat is hun advies als er iets mis gaat?

3 Docentenhandleiding

Kijk op pagina 14 van deze handleiding voor de uitwerking van de twee lessen.

Les 1 #Online: wat doe jij?

Lesdoelen

Thema's

- Wat doe je op social media
- Flirten
- Sexting

Kennis

- Leerlingen weten dat iedereen eigen grenzen heeft met betrekking tot flirten en sexting.
- Leerlingen hebben inzicht in wat leeftijdsgenoten doen op het gebied van flirten en sexting.
- Leerlingen weten dat sexting iets is wat zowel jongens als meisjes doen.
- Leerlingen kunnen positieve en negatieve kanten benoemen van sexting.

Houding

- Leerlingen erkennen dat jongeren flirten en sexting op verschillende manieren kunnen ervaren.
- Leerlingen erkennen dat je zelf beslist of en met wie je aan sexting doet.
- Leerlingen onderkennen de negatieve invloed van leeftijdsgenoten bij een incident van shame sexting.
- Leerlingen onderkennen dat social media het leggen van contact met anderen of vreemden makkelijker maakt.
- Leerlingen erkennen dat sexting altijd gebeurt in vertrouwen.

Vaardigheden

- Leerlingen kunnen voorbeelden geven van hulp zoeken of bieden bij een incident van shame sexting.
- Leerlingen kunnen aangeven waar hun eigen grenzen liggen bij online seks.
- Leerlingen kunnen manieren benoemen om sexting leuk te houden.

Inleiding

In deze les gaan leerlingen nadenken over wat ze online (social media) doen: chatten of appen met vrienden of vreemden, spannende berichtjes en (naakt)foto's sturen en nog veel meer. Zouden ze dat zelf ook doen en met wie? Ze denken na over leuke en minder leuke kanten hiervan. Het onderwerp sexting wordt geïntroduceerd. De leerlingen worden via een verhaal meegenomen in de dynamiek van sexting.

Benodigheden

- Leerlingenmagazine L.O.V.E. Online
- Film 1
- Post-its (optioneel)
- Setje rood-oranje-groen papier voor iedere leerling (optioneel)

Film 1

Film 1 hoort bij les 1. De film duurt ongeveer 7 minuten. Kijk deze van tevoren op www.langlevedeliefde.nl.

Wanneer zet u de film in?

- Als start van de les of
- Na de oefening 'Wat is sexting' op pagina 6 van het leerlingenmagazine of
- Na de oefening 'Sexting: wat doen andere jongens en meisjes?' op pagina 6 van het leerlingenmagazine.

Dubbel lesuur

Geef deze les bij voorkeur in een dubbel lesuur. Heeft u één lesuur beschikbaar, geef dan Les 1A. Begin het volgende lesuur met het ophalen van het onderwerp 'sexting' op pagina 6 van het leerlingenmagazine. Vervolgens worden de foto's en de rest van de les behandeld.

Effectiviteit

Behandel alle oefeningen in het leerlingenmagazine en speel de film af. Zo bereikt u de lesdoelen en daarmee het meest duurzame effect.

Tijd over?

Kijk bij de lessuggestie onder de oefening naar de uitbreidingsmogelijkheid.

Ga aan de slag met een afsprakenposter zoals in de lessuggestie bij oefening 'Sexting: denk hieraan' (pagina 19 deze handleiding) of een deel van het stoplichtspel (pagina 22 leerlingenmagazine).

Opzet van de les

- Film 1 bekijken (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 4-6 leerlingenmagazine*
- Film 1 bekijken en bespreken (optioneel)

Uitwerking van de les

Inleiden Les 1A

Vertel aan de klas dat social media leuk kan zijn en dat je er veel mee kan doen maar dat er ook risico's aan zitten. Vertel dat de aankomende lessen gaan over het versturen van sexy berichtjes via social media.

 10 - 15 MIN **Optioneel: Begin de les met film 1** [LANGLEVEDELIEFDE.NL](http://www.langlevedeliefde.nl)

 Vertel aan de klas: In de film vertellen jongeren over wat ze doen op social media. Wat is leuk en wat niet? Hebben ze via social media wel eens geflirt? Of nog een stap verder: Een spannend berichtje of sexy foto gestuurd? Wat vinden ze ervan dat sommige jongeren dit doen? Hoe houd je sexting leuk?

Vraag na de film aan de klas:

- *Wat vinden jullie van wat de jongeren zeggen in de film?*
- *De jongeren praten over het sturen van naaktfoto's. Wat is het verschil tussen het versturen en het doorsturen van een naaktfoto?*
- *De jongeren praten het over het verschil tussen jongens en meisjes bij het versturen van sexy berichtjes of foto's. Welke verschillen heb je gehoord?*

Afronding film: Maak duidelijk dat verschillen in meningen er mogen zijn. Vertel dat in het in de film ging over meningen van die jongeren, maar dat de leerlingen in de klas vrij zijn om hun eigen mening te vormen.

- Einde Les 1A (optioneel)
- Inleiden Les 1B (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 7-11 leerlingenmagazine*
- Einde les 1

Aandachtspunten

Het kan zijn dat er leerlingen in de klas zitten die negatieve ervaringen hebben met sexting. Kondig daarom van tevoren aan dat u deze les zal behandelen. Houd goed in de gaten of de les niet te confronterend is. Biedt zo nodig aan (later) erover door te praten in een persoonlijk gesprek of verwijst naar mentor of schoolmaatschappelijk werk.

 5 - 10 MIN **Wat vind je wel en niet leuk?** [LANGLEVEDELIEFDE.NL](http://www.langlevedeliefde.nl)

 5 - 10 MIN **Wat vind je wel en niet leuk?** [LANGLEVEDELIEFDE.NL](http://www.langlevedeliefde.nl)

Leerdoelen

- Leerlingen gaan bij zichzelf na wat ze leuk en minder leuk vinden aan social media (gerelateerd aan liefde, relaties en seks).
- Leerlingen krijgen inzicht in hoe hun leeftijdsgenoten hierover denken.

Behandelen oefening:

- Vraag aan de klas: *Welke social media apps/websites gebruiken jullie?* Schrijf de antwoorden op het bord. De leerlingen worden gestimuleerd hieraan te denken voordat ze met deze opdracht beginnen.
- Lees hardop de inleiding van les 1 in het blauwe vakje.
- Lees hardop de inleidende vraag voor: *Wat vind je leuk en wat niet?*
- Bespreek de term 'appen' met de klas. Hieronder kun je ook verstaan: chatten op het internet of berichtjes plaatsen op iemands online profiel.

- Leerlingen vullen individueel de antwoorden in. Geef aan dat de leerlingen in de open ruimte zowel leuke als niet-leuke kanten aan online contact opschrijven.

Afronding:

- Bespreek de antwoorden klassikaal.
- Vat de grootste overeenkomsten kort samen. Benoem ook een paar verschillen. Geef aan dat er altijd verschillen zijn en dat voorkeuren kunnen veranderen.

Lessuggestie: Doe de klassikale bespreking met behulp van post-its. Leerlingen krijgen een aantal post-its en schrijven daar de leuke en minder leuke kanten op (dit kan ook per type social media gedaan worden). Plak ze op het bord zodat er een overzicht komt van de antwoorden. Bespreek deze antwoorden daarna klassikaal. In plaats van post-its kunt u ook met de klas een woord-web maken.

PAGINA 5**Iemand leuk vinden****Leerdoelen**

- Leerlingen krijgen inzicht in hoe leeftijdsgenoten laten merken dat ze iemand leuk vinden.
- Leerlingen zien dat dit op verschillende manieren kan.
- Leerlingen zien dat dit verschillend kan zijn voor jongens en meisjes, maar dat dit niet per se seksespecifiek is.

Behandelen oefening: Lees de inleidende zinnen in het witte vak hardop voor. Twee jongens en één meisje lezen hardop de citaten.

Let op Citaat Rodney: Geef aan dat de interpretatie van de ander anders kan zijn dan je verwacht had. Wat voor de één 'flirten' is, is voor de ander misschien 'lastig vallen'.

Vraag de klas:

- **Hoe zouden jullie dit doen?**
- Vraag eventueel naar de persoonlijke ervaringen van leerlingen.
- Lees daarna de open vraag onder de citaten voor. Leerlingen kunnen deze in tweetallen of in groepjes beantwoorden.

Afronding: Bespreek klassikaal een aantal antwoorden op de open vraag. Let er hierbij op dat u verschillen benadrukt: flirten is voor iedereen anders.

Vraag aan de klas:

- **Hoe hou je het leuk?**
- **Is er voorkeur voor online of in het echt?**
- **Wat zijn voordelen en nadelen?**

Lessuggestie: Leerlingen kunnen in tweetallen of in kleine groepjes de vragen invullen. U kunt ervoor kiezen om hierbij jongens en meisjes te scheiden. Soms praten ze dan makkelijker vrijuit. Let op: hou oog voor LHBTI-leerlingen (lesbisch, homo, bi, transgender, intersekse): die vinden dat vaak minder makkelijk.

 Minder tijd? Laat de leerlingen zelfstandig de citaten doorlezen.

PAGINA 6**Wat is sexting****Leerdoelen**

- Leerlingen weten wat sexting is.
- Leerlingen weten dat het online plaatsen of doorsturen van een (naakt)foto of filmpje van een ander, strafbaar is.

Behandelen oefening: Lees het tekstvak 'Wat is sexting?' hardop voor. Vraag aan de klas:

- **Wat zou een sexy berichtje kunnen zijn?**
- **Wat is in vertrouwen?**
- **Wanneer vertrouw je iemand?**
- **Wat is naakt? (Mét of zonder onderbroek/boxer, verschil bikini-bh?)**
- **Hoe erg vind jij het als anderen jou naakt zien?**

Het is belangrijk om aan te geven dat er tussen jongeren verschillen (in grenzen) kunnen bestaan en dat die grenzen gerespecteerd moeten worden.

Afronding:

Vraag aan de klas:

- **Kan iemand uitleggen wat sexting is?**

Benadruk dat sexting leuk en spannend kan zijn. Leg uit dat het pas vervelend wordt als de foto wordt doorgestuurd.

LANGLEVEDELIEFDE.NL**Optioneel: Kijken en bespreken film 1**

 Film 1 kunt u nu laten zien. De toelichting bij de film staat op pagina 15 van deze handleiding.

PAGINA 6**Sexting?
Anderen noemen het ook wel...****Leerdoel**

- Leerlingen weten namen voor sexting die vaak door jongeren worden gebruikt.

Behandelen oefening: Leerlingen lezen individueel de andere namen die er zijn voor sexting. Er mag gelachen worden!

Vraag aan de klas:

- **Hoe noemen jullie het?**
- Schrijf een aantal bedachte namen op het bord. Spreek met de klas af welk woord jullie gebruiken voor de rest van de les.

Afronding: Deze oefening kan onrust/hilariteit met zich meebrengen. Laat de klas weer rustig worden en geef aan dat ze in de volgende oefening lezen wat andere jongeren doen op het gebied van sexting.

PAGINA 6**Sexting: wat doen andere jongens en meiden?****Leerdoelen**

- Leerlingen krijgen inzicht in hoe leeftijdsgenoten aan sexting doen.
- Leerlingen kennen de verschillende manieren waarop sexting kan plaatsvinden.
- Leerlingen zien wat leeftijdsgenoten vinden van sexting.
- Leerlingen kennen de redenen om aan sexting te doen.
- Leerlingen weten dat sexting door zowel jongens als meisjes gedaan wordt.
- Leerlingen kunnen positieve kanten van sexting benoemen.

Behandelen oefening:

- Lees hardop de introductie in het tekstvak voor.
- Drie meisjes en twee jongens uit de klas lezen de quotes voor.
- Bespreek daarna klassikaal wat de leerlingen van elke quote vinden.
- Vraag aan de klas:

Wat doen jullie (of: wat zouden jullie doen)?

De citaten laten zien dat er verschillen zijn onder jongeren. Dit is helemaal prima: jongeren bepalen dit voor zichzelf.

 Opmerking: Deze oefening heeft als doel om redenen, verschillen en positieve kanten te laten zien van sexting. Vaak wordt sexting in een negatief verband geplaatst. Probeer nu de focus te leggen op de positieve kanten: dat het leuk, spannend en vertrouwd is. Het is gezond experimenteelgedrag op het gebied van seksualiteit en lichaamsbeleving. Het kan een voorloper of een aanvulling op seks zijn.

Afronding: Geef aan dat de leerlingen hebben gelezen wat andere jongeren doen met sexting. En waarom ze dit doen. Iedereen bepaalt dat voor zichzelf. Benadruk dat sexting leuk kan zijn, mits er voorzichtig met de tekst/beelden wordt omgegaan. Het wordt pas vervelend als de foto/het filmpje wordt doorgestuurd.

LANGLEVEDELIEFDE.NL**Optioneel: Kijken en bespreken film 1**

 Film 1 kunt u nu laten zien. De toelichting bij de film staat op pagina 15 van deze handleiding.

Optioneel: Einde Les 1A

Indien u 1 lesuur de tijd heeft, dan kunt u hier de les afronden.

Optioneel: Inleiden Les 18

Herhaal wat er vorige les besproken is over social media en sexting. Leg kort uit dat sexting het versturen van sexy berichten, foto's of filmpjes is.

PAGINA 7-11

20-45 MIN

Fotostrip 'Naakt de klas door'

Leerdoelen

- Leerlingen krijgen inzicht in:
  - negatieve gevolgen van het doorsturen van een naaktfoto/filmpje
  - de impact die klasgenoten/omstanders hebben op slachtoffer van een doorgestuurd naaktbeeld
  - manieren waarop je als vriend(in) en klasgenoot hulp en steun kan bieden aan slachtoffer

Behandeling oefening:

- Geef twee jongens de rol van Rik en van Jeffrey en twee meisjes de rol van Laura en van Naomi.
- Lees hardop de tekst in het rode vak voor met de introductie over Rik en Laura.

Invullen. Wat vind jij? (pagina 9)

- Na het eerste gedeelte van de fotostrip, komen er vragen. Hierna gaat het verhaal verder. Het is belangrijk dat de vragen eerst behandeld worden voordat de leerlingen het einde van de fotostrip lezen.

Ik hoop dat hij me mooi vindt...

- Stel één voor één de vragen, laat leerlingen direct individueel of in tweetallen hun antwoord invullen.
- Vraag aan de klas:
Wat hebben jullie ingevuld?
Bespreek de antwoorden door middel van hand opsteken.

Tip voor docenten: Er zijn geen foute antwoorden. Alleen antwoorden 1a (er is niks mis gegaan) en 3b (nog een foto vragen) zijn niet gewenst.

- Ga verder op pagina 10 met het einde van de fotostrip. Geef drie meisjes de rollen Mathilde, Claudia, Abby en vier jongens de rollen Nicky, Jason, Malik en Tom.

Invullen. Wat vind jij? (pagina 10)

- Lees de vragen 5 tot 8 voor en laat leerlingen individueel de antwoorden invullen.
- Verzamel door middel van handopsteken de antwoorden in de klas.
- Vraag een paar leerlingen waarom ze voor een bepaald antwoord hebben gekozen.
- Optioneel: U kunt ook vragen of de leerlingen nog aanvullende suggesties hebben.

Wat zeggen zij achteraf?

- De leerlingen die de rollen speelden in de strip lezen hardop de terugblikken voor.

Opmerking: Vaak is er bij verspreiding van naaktbeelden sprake van **victim blaming**: het is de eigen schuld van de jongere dat zijn/haar foto rond gaat. Benadruk dat degene die de foto doorstuurt fout zit: hij/zij breekt het vertrouwen en zet iemand publiekelijk te schande.

Afronding: Benadruk dat in dit verhaal Jeffrey en Rik fout zaten en dat Laura niks verkeerd heeft gedaan. Geef aan dat het erg vervelend is voor slachtoffers om te weten dat er slecht en naar over hem of haar wordt gesproken. Vaak wordt de reactie van omstanders en vrienden/vriendinnen als het ergste ervaren van het incident. Geef aan dat het belangrijk is om een klasgenoot te steunen als er een foto of filmpje van hem/haar door de klas gaat. En dat ze het beeld niet doorsturen.

Lessuggestie voor meer verdieping: Stel één voor één de volgende vragen aan de klas:

- **Waarom vindt Nicky Laura een slet denken jullie?**
- **Waarom vinden klasgenoten dit dom van Laura?**
- **Waarom vindt Tom het stoer om een naaktfoto van een meisje te hebben?**
- **Vinden meisjes het (ook) stoer om naaktfoto's van een jongen te hebben?**
- **Stel dat het andersom was: Laura stuurt een naaktfoto van Rik door. Wat vinden jullie daarvan?**

PAGINA 12

5-10 MIN

Sexting: denk hieraan

Leerdoel

- Leerlingen weten waar ze op moeten letten of aan moeten denken bij sexting.

Behandelen oefening: Laat een leerling hardop de tips voorlezen. Bespreek bij punt 5 klassikaal wat 'elkaar steunen' nog meer in kan houden.

Afronding: Benadruk dat sexting leuk en spannend is en dat het pas vervelend wordt als een foto of filmpje wordt doorgestuurd. Het doorsturen van naaktbeelden van een ander is niet acceptabel. Geef aan dat het belangrijk is om met een volwassene te praten als dit je overkomt.

Lessuggestie: Laat de leerlingen eerst zelf tips bedenken om vervolgens de zes tips door te spreken. Maak daarna met de klas afspraken hoe leerlingen reageren als er in de klas of op school een incident met sexting is. Denk bijvoorbeeld aan een afsprakenposter. Neem daarin op: bij wie melden ze een incident, wat doen ze met de foto/filmpje, hoe reageren ze tegenover hun klasgenoot die op de foto staat en -indien bekend- de dader. Benadruk dat de negatieve reacties van anderen het incident verergeren en het vaak heftiger maken voor het slachtoffer. Daarom is het heel belangrijk om iemand te steunen en beelden niet door te sturen.

Les 2 #Online: hou het veilig!

Lesdoelen

Thema's

- Veilig online contact
- Online profielen
- Grooming en sextortion
- Hulp vragen en bieden

Kennis

- Leerlingen weten dat het chanteren met naaktbeelden strafbaar is.
- Leerlingen weten wat grooming is en dat het strafbaar is.

Houding

- Leerlingen worden zich bewust van de risico's van het delen van persoonlijke gegevens online.
- Leerlingen hebben een positieve houding jegens het bieden en zoeken van hulp bij vervelende online incidenten.

Vaardigheden

- Leerlingen kunnen benoemen welke stappen een groomer neemt.
- Leerlingen kunnen uitleggen hoe ze hulp kunnen zoeken voor zichzelf en steun kunnen bieden aan een ander.
- Leerlingen kunnen uitleggen hoe ze een melding kunnen maken van een groomer.

Inleiding

In deze les gaan leerlingen na waar ze op letten als ze met iemand online contact hebben. Ook denken ze na over hun eigen profielen: wat zetten ze daar op en wie mag dat zien? Daarna wordt het onderwerp grooming en sextortion in enkele oefeningen behandeld. De les wordt afgesloten met voorbeelden van het bieden van hulp bij vervelende online incidenten.

Benodigheden

- Leerlingenmagazine
- Film 2
- Setje rood-oranje-groen papier, voor iedere leerling (optioneel)

Film 2

Film 2 hoort bij les 2. Kijk deze van tevoren op www.langlevedeliefde.nl. De film duurt ongeveer 7 minuten.

Wanneer zet u de film in?

- Als start van de les of
- Na de oefening 'Contact met onbekenden online' op pagina 13 leerlingenmagazine of
- Na de oefening 'Hoe herken je een groomer?' op pagina 18 leerlingenmagazine.

Dubbel uur

Geef deze les bij voorkeur in een dubbel lesuur. Heeft u één lesuur beschikbaar, geef dan alleen les 2A tot aan 'onveilige contacten'. Sluit de les eventueel af met (een deel van) het stoplichtspel. Behandel les 2B in het volgende lesuur.

Effectiviteit

Behandel alle oefeningen. Zo bereikt u de lesdoelen en daarmee het meest duurzame effect.

Tijd over?

Heeft u alle onderdelen behandeld en tijd over? Kijk eens bij de lessuggestie onder de oefening, soms zit hier een

uitbreidingsmogelijkheid bij. Ook kunt u aan de slag met een afsprakenposter zoals in de lessuggestie bij oefening 'Sexting: denk hieraan' (op pagina 19 van deze handleiding) beschreven of u kunt een deel van het stoplichtspel (pagina 22 van het leerlingenmagazine) doen.

Aandachtspunten

Het kan zijn dat er leerlingen in de klas zitten die negatieve ervaringen hebben met sexting. Kondig daarom van tevoren aan dat u deze les zal behandelen. Houd goed in de gaten of de les niet te confronterend is. Biedt zo nodig aan (later) erover door te praten in een persoonlijk gesprek of verwijst naar mentor of schoolmaatschappelijk werk.

Uitwerking van de les

Inleiden Les 2A

Herhaal kort dat Les 1 ging over welke social media er allemaal zijn en over de leuke en minder leuke kanten daarvan. Leg kort uit dat sexting het versturen van sexy berichtjes, foto's of filmpjes is.

Vertel daarna dat Les 2 zal gaan over het veilig gebruiken van social media. Lees de inleidende tekst bovenaan pagina 13 voor.

LANGLEVEDELIEFDE.NL

10-15 MIN

Optioneel: Start de les met film 2

In deze film vertellen jongeren over contacten aangaan online. Met wie hebben ze contact? En hoe zorgen ze ervoor dat dit veilig is? Wat doen ze als een online gesprek vervelend wordt?

Vraag na de film aan de klas:

- **Wat vind je van wat de jongeren zeggen in de film?**
- **In de film vertellen jongeren over chatten of afspreken met mensen die ze alleen via internet kennen. Heb jij thuis afspraken met je ouders hierover?**
- **In de film vertellen jongeren wat je zou kunnen doen als er een naaktfoto van iemand rondgaat. Wat hebben ze hierover gezegd?**

Opzet van de les

- Start met bekijken en bespreken film 2 (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 13 leerlingenmagazine*
- Bekijken en bespreken film 2 (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 14 en 15 leerlingenmagazine*
- Einde les 2A (optioneel)
- Inleiden les 2B (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 16-18 leerlingenmagazine*
- Bekijken en bespreken film 2 (optioneel)
- *Lezen en bespreken pagina 19- 22 leerlingenmagazine*
- Einde les 2

Afronding film

Verschillen in mening mogen er zijn. Leg uit dat social media heel leuk zijn, maar dat er ook risico's aan zitten. Weten ze met wie ze contact hebben? Hoe kunnen ze voorkomen dat een gesprek vervelend wordt? En weten ze hoe ze een gesprek kunnen stoppen en de ander kunnen blokkeren?

PAGINA 13

10 MIN

Contact met onbekenden online

Leerdoelen

- Leerlingen kunnen manieren benoemen om erachter te komen wie hun online gesprekspartner is en of deze te vertrouwen is.
- Leerlingen worden zich bewust van de risico's het delen van persoonlijke gegevens en beelden via internet/ mobiele telefoons.
- Leerlingen krijgen inzicht in de stappen die leeftijdsgenoten nemen om veilig online te zijn.

Behandelen oefening: Lees de introductie in het groene vak voor. Daarmee introduceert u deze les. Lees vervolgens de tekst in het witte vak 'privé of openbaar' voor.

- **Vraag 1:** Lees de vraag en de antwoordmogelijkheden voor. Laat leerlingen voor zichzelf hun antwoorden aankruisen. Voor de antwoorden in de open ruimte kunnen ze overleggen in tweetallen of in kleine groepjes. Bespreek de ingevulde antwoorden klassikaal. Wijs leerlingen op mogelijke risico's van het delen van persoonlijke informatie, bijvoorbeeld personen met kwade bedoelingen maar ook toekomstige werkgevers die via internet informatie kunnen vinden.
- **Vraag 2:** Lees hardop de vraag en de antwoorden voor aan de klas. Laat de leerlingen dit invullen. Bespreek met de klas dat het soms handig is om een **nickname** te gebruiken.

Nickname

Soms is het handig om een nickname te gebruiken. Dit kan per type social media verschillen. Het kan fijn zijn om een nickname te gebruiken als je iemand niet in het echt kent. Dan heb je zelf controle over welke informatie je over jezelf met de ander deelt. Wanneer je je volledige voor- en achternaam deelt dan kan de ander meer informatie over jou vinden via internet dan dat jij zelf misschien wilt. Benadruk bij de leerlingen dat je makkelijk te traceren bent als je overal dezelfde nickname gebruikt. Het kan daarom handig zijn om soms een andere nickname te gebruiken.

- **Vraag 3:** Lees hardop de vraag en de antwoordmogelijkheden voor. Laat de leerlingen dit zelfstandig invullen. Verzamel daarna klassikaal de voordelen van het kunnen accepteren of weigeren van vrienden/volgers.
- **Vraag 4:** Vraag aan de klas wat ze over zichzelf delen en bespreek waarom ze bepaalde dingen wel of niet delen. Met check-in en locatie wordt bedoeld: De locatie waar de foto of het bericht geplaatst of genomen is. Dit kan bijvoorbeeld 'In de buurt van Utrecht' zijn.

Afronding: Geef aan dat leerlingen hebben nagedacht over hun online profielen. En dat ze weten hoe ze iets kunnen afschermen en wat daar het voordeel van kan zijn.

Tip voor docenten: Praat met de leerlingen over het afschermen van hun profiel. Weten ze hoe ze dat moeten doen? Welke keuzes maken ze daarin? Is dit verschillend per type social media?

Verwijs ze naar www.helpwanted.nl/handleidingen voor instructies per type social media om hun profiel af te schermen en anderen te blokkeren.

Bespreek ook met de leerlingen in hoeverre je iemand echt kent. Bijvoorbeeld: Je krijgt een volg- of vriendschaps-verzoek van iemand die je heel kort in het echt hebt gezien. In hoeverre ken je hem of haar echt?

Lessuggestie: Begin de oefening met het kiezen van 1 type social media en bekijk daarop klassikaal een profiel van een leerling (als klas veilig genoeg is). Laat leerlingen zelf vertellen wat ze daarop doen. Wat delen ze wel en wat delen ze niet over zichzelf? Wie kan dat zien? Van wie willen ze graag dat het gezien wordt?

LANGLEVEDELIEFDE.NL

Optioneel: Kijken en bespreken film 2

 U kunt nu film 2 laten zien. Kijk voor de toelichting op de film op pagina 20 van deze handleiding.

PAGINA 14

10 MIN Google jezelf

Leerdoelen

- Leerlingen weten wat er over zichzelf op internet te vinden is.
- Leerlingen weten hoe ze een vervelende foto/informatie van het internet kunnen verwijderen.

Behandelen oefening:

Vraag aan de klas:

- **Wat staat er van jou op internet?**
- Inventariseer door middel van een woordweb de antwoorden die leerlingen geven. Schrijf bijvoorbeeld 'naam' in het midden. Schrijf daaromheen de antwoorden. Bijvoorbeeld:
Woonplaats, Leeftijd, Vrienden, Familieleden, Interesses, School, Bijbaan, Profielfoto, Relatiestatus, Hoeveel vrienden/volgers/Likers, Plekken waar ze zijn ingecheckt, Links naar andere social media accounts, Telefoonnummer

Laat vervolgens leerlingen een paar minuten zichzelf op hun telefoon, laptop of tablet googlen.

 Opmerking: Laat de leerlingen weten dat iedereen kan zien wat er van hen op internet staat. Dit kan meespelen bij het zoeken naar een baan of stageplek. Ook werkgevers gaan op internet zoeken naar informatie over sollicitanten.

Afronding: Vraag aan de klas wat ze over zichzelf hebben gevonden. Was er iets dat hun verbaasde? Hebben ze iets gevonden wat niet in het woordweb staat? Geef aan dat de leerlingen op deze manier ook anderen kunnen googlen, bijvoorbeeld onbekenden die ze ontmoeten via social media.

Lessuggestie: Is het een veilige klas, dan kunt u ervoor kiezen om één leerling klassikaal te googlen. U kunt ook uzelf googlen met de klas (check van te voren even wat er van u via Google te vinden is zodat u niet voor verrassingen komt te staan).

PAGINA 14

2 MIN Zie jij een vervelende foto van jezelf online?

Behandelen oefening: Lees hardop de tips voor.

PAGINA 14
Meldknop.nl
Behandelen oefening: Lees hardop de tekst voor.

 Laat klassikaal de website www.meldknop.nl zien. Het is een handige website voor leerlingen. Ze kunnen hier meldingen maken bij verschillende incidenten.

PAGINA 15
Wat als iemand vervelend doet
Leerdoelen

- Leerlingen weten hoe ze nee kunnen zeggen tegen een online gesprekspartner
- Leerlingen weten wat het blokkeren van anderen online inhoudt en hoe ze dit moeten doen
- Leerlingen erkennen dat het goed is om eigen grenzen te respecteren.

Behandelen oefening:

- Lees hardop de introductie in het blauwe vak voor.
- Geef daarna de leerlingen de opdracht om lijnen te trekken van elk scenario naar een of meerdere antwoordmogelijkheden. Leerlingen kunnen dit individueel, in tweetallen of in kleine groepjes doen.
- Bespreek de antwoorden klassikaal en vraag waarom leerlingen voor een antwoordoptie kiezen. Hierin kunnen verschillen bestaan, dat is prima.

Vraag aan de klas:

- **Zijn er nog andere manieren waarop je uit vervelende online situaties kan stappen?**

Bespreek de antwoorden.

Afronding: Geef aan dat leerlingen hebben nagedacht hoe ze nee kunnen zeggen. Hier zijn verschillende manieren voor. Benadruk dat je altijd een gesprek mag wegklikken en dat je niet meteen hoeft te reageren.

Vertel dat dit belangrijk is om te weten, omdat niet iedereen met goede bedoelingen op het internet zit.

Lessuggesties:

- 1 Begin de oefening door te vragen aan de leerlingen of zij weleens een vervelende situatie via internet hebben meegemaakt en wat zij toen hebben gedaan. Zo voelen de leerlingen zich meer betrokken bij de les en komt de les nog dichter bij hun eigen ervaringen te staan.

- 2 Laat leerlingen uitzoeken hoe ze een ander kunnen blokkeren. U kunt ervoor kiezen om leerlingen zelf te laten uitleggen hoe dit moet. Bijvoorbeeld: kies één type social media en bespreek klassikaal hoe het blokkeren te werk gaat. Op www.helpwanted.nl > Meer hulp > Handleidingen staat dit per type social media beschreven.

PAGINA 15
Blokkeren
Behandelen oefening: Lees het tekstvak 'blokkeren' voor.

- Vraag aan de klas:

Weten jullie hoe je bij veelgebruikte apps anderen kunt blokkeren?

- Zie ook de tip voor docenten bij de uitwerking van de oefening 'Contact met onbekenden online' op pagina 24 van deze handleiding.

Optioneel: Einde Les 2A.

Indien u 1 lesuur de tijd heeft, dan kunt u hier de les afronden.

Optioneel: Inleiden Les 2B
Herhaal kort wat tijdens de vorige lessen is besproken over sexting, online contacten en blokkeren. Vertel dat de aankomende les gaat over veilige en onveilige online contacten.

PAGINA 16
Onveilige contacten
Leerdoelen

- Leerlingen weten wat het gedrag van groomers is.
- Leerlingen weten dat grooming strafbaar is.

Behandelen oefening: Lees hardop de titel en de definitie in het blauwe vak 'Onveilige Contacten' voor. Vraag aan de klas:

- **Wie heeft er wel eens van grooming gehoord?**
Laat een leerling dit in zijn/haar eigen woorden uitleggen.
- **Weten jullie wat strafbaar inhoudt?**
Licht dit zo nodig toe.

Afronding: Vraag of de leerlingen snappen wat een groomer is. Laat ze het eventueel in eigen woorden uitleggen.

PAGINA 16
Wist je dit?
Leerdoel

- Leerlingen kennen de belangrijkste feitjes over grooming.

Behandelen oefening: Geef een leerling een voorleesbeurt voor ieder punt bij 'Wist je dit?'.

Laat na elk feitje de klas reageren.

Vraag aan de klas:

- **Wat wisten jullie al? Wat is anders dan jullie dachten?**
- **Wat is een loverboy?**
- Leg dit indien nodig uit. Een loverboy zoekt contact met een meisje om haar voor hem in de prostitutie te laten werken. De jongen doet in het begin heel lief zodat het meisje hem vertrouwt. Het meisje wordt verliefd op de loverboy en gaat haar eigen omgeving (ouders, vrienden/vriendinnen) minder belangrijk vinden.

PAGINA 17
Een groomer! Wat nu?
Leerdoel

- Leerlingen weten wat ze moeten doen als ze (vermoedelijk) contact hebben met een groomer.

Behandelen oefening:

Vraag aan de klas:

- **Heeft iemand wel eens contact gehad met een groomer?**
Vraag wat de leerling toen heeft gedaan.
- Lees vervolgens de tekst in het witte vak 'Een groomer! Wat nu?' en 'Vertel het toch' voor.
- Vraag aan de klas of iemand anders nog een goede tip heeft. U kunt van tevoren ook op www.meldknop.nl meer tips opzoeken.
- Lees het tekstvak 'Een bekende?' en 'Vertel het toch' voor. Benadruk dat u begrijpt dat het heel moeilijk kan zijn om iemand te blokkeren die ze kennen. Als ze dit echt niet

kunnen of durven, dan is het belangrijk dat ze hulp zoeken. Dit kan online of bij iemand in het echt (een volwassene). Zie pagina 10 'interessante websites' waar leerlingen terecht kunnen.

Afronding: Maak aan de leerlingen duidelijk dat het belangrijk is dat je iemand in vertrouwen neemt als ze contact hebben met een groomer. Ook al is deze groomer een bekende.

Lessuggestie: U kunt met de klas samen naar de website Meldknop.nl gaan. Zo zien de leerlingen hoe ze een melding moeten doen. Ook kunnen ze hier terecht voor meldingen over andere online zaken, zoals pesten, oplichting en stalking.

PAGINA 18-19

15 MIN Hoe herken je een groomer?

Leerdoelen

- Leerlingen krijgen inzicht in hoe groomers te werk gaan.
- Leerling krijgen inzicht in de trucjes die groomers gebruiken om vertrouwen te wekken.

Behandelen oefening:

- Geef een meisje de beurt van Denise en een andere leerling de rol van Boy14. Laat ze de tekst hardop voorlezen.
- Vraag aan de klas: **Hoeveel tijd denken jullie dat er tussen de stappen zit?** Geef aan dat er bij sommige stappen dagen of misschien wel weken tussen zitten.
- Vraag na stap 9: **Wat denken jullie dat er zal gebeuren?**
- Laat de leerling met de voorleesbeurt Denise op pagina 19 het tekstvak 'Hoe liep het af?' voorlezen. U kunt hier eventueel ook een andere leerling voor aanwijzen.
- Lees het witte tekstvak 'Vertrouwen?' hardop voor.
- Leerlingen kunnen in tweetallen of in kleine groepjes de antwoorden verzamelen. Bespreek de antwoorden klassikaal.
- De volgende punten kunt u aangeven als redenen waarom Denise B0y14 vertrouwde.
  - B0y14 creëerde vertrouwen door te doen alsof hij dezelfde rapper leuk vond. Hij praatte daar veel over met Denise. Dit deed ze niet met vriendinnen. Die vonden de rapper niet leuk.

- Bovendien liet B0y14 haar geloven dat zijn ouders ook gescheiden waren. Denise zat door de scheiding van haar eigen ouders niet lekker in haar vel. Thuis was het niet gezellig. Ze praatte met niemand over wat haar dwars zat. Met B0y14 kon ze dit wel. Zij dacht dat B0y14 begreep wat ze meemaakte. Daarom vertrouwde ze hem veel toe.

- Lees de tekst bij het gele vak 'Wie is de ander?' voor op pagina 19.
- Discussieer met de leerlingen hoe je erachter kan komen met wie je online contact hebt. Hoe weet je zeker dat iemand is wie hij zegt dat hij/zij is?
  - Antwoord: Bijvoorbeeld door te facetimen.

Naast een ander te controleren, is het van belang dat leerlingen zichzelf beschermen. Verwijs naar de eerste oefening van les 2 'Contact met onbekenden online' en geef aan dat je met de klas hebt besproken wat je wel en niet op je profiel zet. Belangrijk is geen locaties te delen bij foto's, maar ook om de nieuwe functie van Snapchat (snapmap) uit te zetten.

Minder tijd? Laat de leerlingen zelfstandig de citaten doorlezen.

Afronding: Leerlingen weten nu hoe groomers te werk gaan. En wat ze kunnen doen als zij denken dat ze contact hebben met een groomer. Het is altijd belangrijk om te proberen te achterhalen wie de ander is. Zeker als je hem of haar online hebt ontmoet. Denken ze dat ze contact hebben met een groomer? Dan kunnen ze op www.meldknop.nl een melding maken en de groomer blokkeren.

5-10 MIN Lessuggestie: Bespreek eerst de vraag over het verhaal van Denise. Geef de leerlingen de volgende opdracht: **Bedenk samen nog andere trucjes die een groomer kan gebruiken om ervoor te zorgen dat iemand met hem/haar gaat afspreken.** De leerlingen kunnen dit bespreken in tweetallen of in kleine groepjes.

LANGLEVEDELIEFDE.NL

10 MIN Optioneel: Kijken en bespreken film 2

U kunt nu film 2 laten zien. Kijk voor de toelichting op de film op pagina 20 van deze handleiding.

PAGINA 20

2 MIN Hulp vragen

Geef aan: De volgende oefeningen gaan over hulp vragen en hulp bieden als er online iets vervelends is gebeurd met jezelf of met iemand die je kent. Lees de tekst in het vak 'hulp vragen' hardop voor.

Lessuggestie: Ga naar www.sense.info om de website klassikaal te bekijken. Leerlingen kunnen hier allerlei informatie vinden over verliefdheid, relaties en seks.

PAGINA 20

15 MIN Wat moet ik doen?

Leerdoelen

- Leerlingen krijgen inzicht in de schade die chantage met naaktbeelden iemand kan toebrengen.
- Leerlingen weten waar ze online hulp kunnen vragen.
- Leerlingen weten dat het belangrijk is om hulp te zoeken.

Behandelen oefening: Geef één leerling een voorleesbeurt. Lees zelf de reactie van Sense.info voor. Bespreek klassikaal en benadruk dat je absoluut niet mag chanteren met naaktbeelden van iemand.

Vraag aan de klas:

- **Is Robin een jongen of een meisje?**
- **Is de dader een jongen/man of een meisje/vrouw?**

Opmerking: Voor deze oefening is bewust een genderneutrale naam gekozen. Wees erop alert of leerlingen anders reageren als de seksen zijn omgedraaid. Maak duidelijk dat het net zo erg is voor een jongen als voor een meisje: het kan ze allebei overkomen. En dat een jongen of meisje als dader even fout is. Maak hier ook ruimte voor een homoscenario. Homojongeren zoeken vaak online contact naar een date of een relatie.

Afronding: Maak duidelijk dat chantage met naaktbeelden **strafbaar** is. Een strafbaar feit heeft gevolgen voor het verkrijgen van een Verklaring Omtrent Goed Gedrag, wat voor leerlingen belangrijk is voor hun stage of latere werk. Het is heel vervelend als iemand dit overkomt. Ze kunnen www.sense.info mailen, bellen en chatten.

PAGINA 21

5-15 MIN Hoe kan je anderen helpen?

Leerdoelen

- Leerlingen staan positief tegenover het helpen van anderen.
- Leerlingen weten wat ze kunnen doen om een ander hulp te bieden.

Behandelen oefening: Lees hardop de introductie in het blauwe tekstvak 'Hoe kan je anderen helpen?' voor. Geef twee leerlingen een voorleesbeurt.

Vraag aan de klas:

- **Kunnen jullie nog iets bedenken wat je kan doen voor een vriend(in)/neef/nicht?**
- Laat leerlingen antwoorden roepen en schrijf deze op het bord.
- Indien u in de eerste les al een afsprakenposter heeft gemaakt, dan kunt u deze nogmaals met de klas doornemen.

10-15 MIN

Stel dat er een naaktfoto van jouw klasgenoot rondgaat.

Behandelen oefening: Lees hardop de vraag in het groene vak voor.

Leerlingen bespreken in kleine groepjes hun antwoord. Bespreek klassikaal.

Afronding: Laat een aantal leerlingen hun antwoorden hardop voorlezen. Bespreek deze met de klas.

Benadruk dat het vooral belangrijk is om de leerling wiens foto rondgaat te steunen. Geef ook aan dat het belangrijk is dat een docent of de mentor op de hoogte gebracht wordt van wat er is gebeurd.

Lessuggestie: Indien u dit nog niet in les 1 heeft gedaan, kunt u met de klas een afsprakenposter over sexting en sextortion maken. Bijvoorbeeld: bij wie melden ze een incident, wat doen ze met de foto, hoe reageren ze tegenover klasgenoot (slachtoffer) en -indien bekend- dader. Benadruk dat de negatieve reacties van anderen het incident verergeren en het vaak heftiger maken voor het slachtoffer. Daarom is het heel belangrijk om iemand te steunen.

10-15 MIN

Stoplicht spel

Leerdoel

- Herhaling van de lesstof. De leerlingen gaan nadenken over handelingen van leeftijdsgenoten: is het veilig of niet?

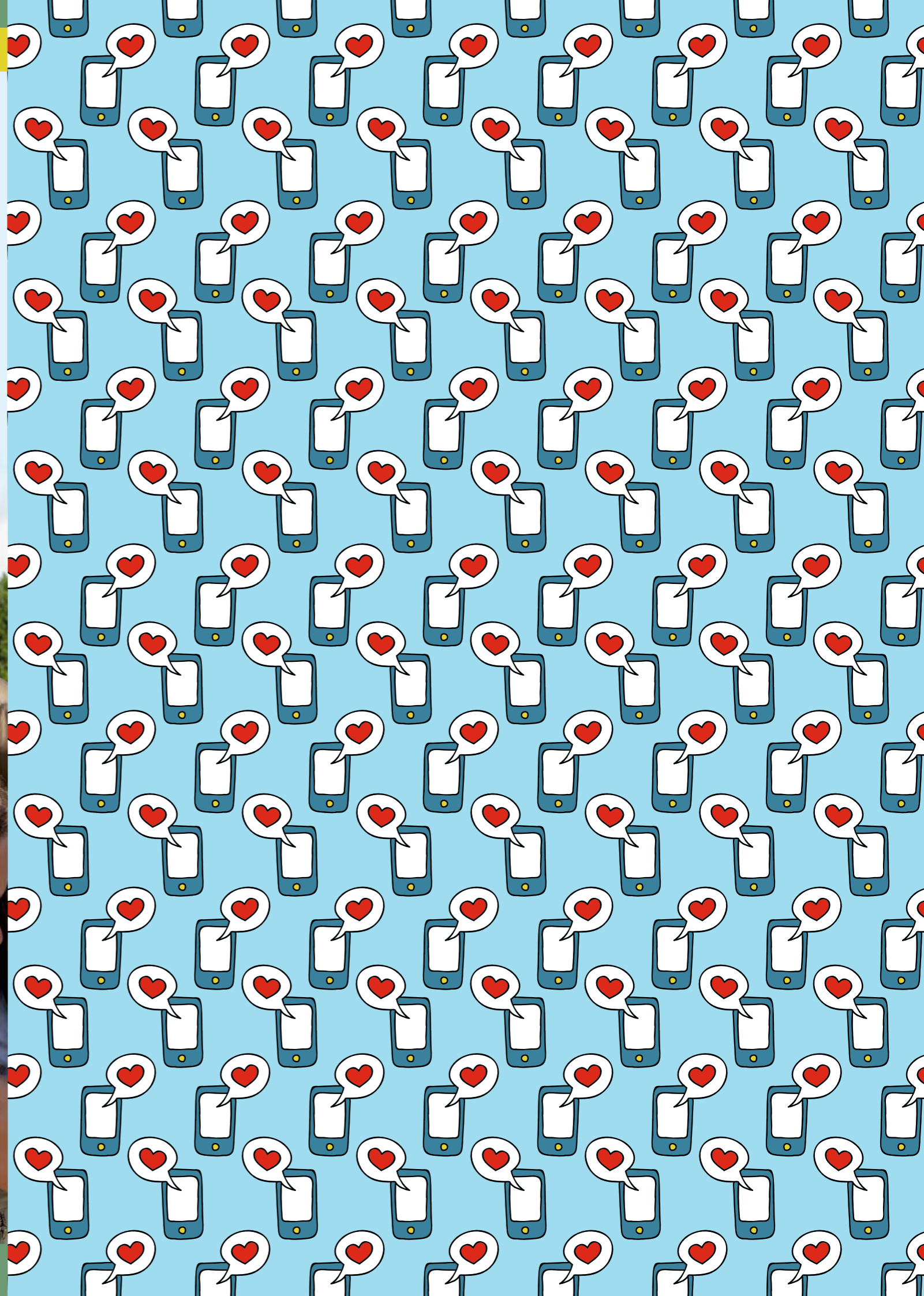
Behandelen oefening:

- **Variante 1:** Geef elke leerling drie kaartjes van onderstaande kleuren van een stoplicht: (rood (zeker niet oké), oranje (oppassen), groen (dat is oké)). Lees één voor één de stellingen voor. De leerlingen steken de kleur op overeenkomend met hun mening. Vraag na elke stelling aan de leerlingen om hun mening te geven. Geef daarna feedback op elke stelling (zie pagina 23 leerlingenmagazine).

- **Variante 2:** Afhankelijk van de veiligheid in de klas, kunt u ervoor kiezen om in dit spel jongens en meisjes te scheiden. Dan kunt u na elke stelling dieper op het gesprek ingaan.
- **Variante 3:** Actieve werkvorm: Verdeel het lokaal in drie vlakken. Laat de leerlingen naar het vlak lopen dat bij hun mening past.

Opmerking: Wijs niet alleen op de risico's van online chatten en sexting, maar ook op de leuke kanten.

Handleiding Toolkit L.O.V.E. Online

Colofon

Samenstelling Els Weerstra, Suzanne Meijer
en Lisette Schutte, *Soa Aids Nederland*

Tekst Els Weerstra, Suzanne Meijer en
Lisette Schutte, *Soa Aids Nederland*

Met medewerking van Solange Jacobsen
en Jacqueline Kleijer, *Bureau Jeugd en Media*
Ineke Schumacher, *Praktijkschool de Noordhoek*
Jolijn Polet, *Soa Aids Nederland*

Redactie Annemies Gort, *Tekstbureau Gort*

Grafisch Ontwerp Suzanne Hertogs
en Anne de Laat, *Ontwerphaven*

Fotografie Yvonne Brandwijk,
Shutterstock.com (cover)

Mogelijk gemaakt door ZonMW

Bestellen en downloaden www.langlevedeliefde.nl

Bij deze handleiding hoort:

- Stappenplan Sexting (www.stappenplansexting.nl)
- Ouderfolder Sexting en grooming
- Twee films
- Leerlingenmagazine L.O.V.E. Online

Lang Leve de Liefde is een product van Soa Aids Nederland
in samenwerking met Rutgers

Derde druk, 2020

SOAIDS
Nederland

Rutgers

ZonMW

Dit product
draagt bij aan
het vignet
Gezonde School.

